

Kornis Gyula: *Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata*. Budapest, 1933. 2 köt. Franklin Társulat kiadása.

Szakértő a politikát és a lélektant illetően is; a tudomány és a közvetlen tapasztalat nemes kombinációja teszi Kornis művét különleges érdekűvé. Szinte szenzációsnak érezzük ily módon feladatát: Mit segíthet a magas elvontságban, számtalan tudós elme nehéz munkájával kialakított pszichológiai tudomány a legviadalmasabb életen, a politikán? Milyen kísérlet-eredményekkel gazdagíthatja a gyakorlati politika a tudós pszichológust elméleti szakterületén?

Imponáló a könnyedség, amellyel Kornis a megfigyelt életjelenségeket a tudományos fogalomrendszerrel összeköti. Ez összekötő feladatot nem kerüli meg soha, nem érezzük sehol a tudományos gondolatkinés elsekélyesítését a nem szakavatott olvasó kímélésének céljából és mégsem érzi fáradságos munkának senki a tudomány-szabta gondolatrendszerrel való megismerkedést. Nem óvatosan, kímélve, enyhítve, hanem érdekessége által kimerülhetetlenül, kikerülhetetlenül állít be bennünket a tudományos problematika kellős közepébe. A szerző régóta közismert specialitása ez.

Hogy maga is politikus, azt csupán a politikai jelenségek edzett biztonságú írói kezeléséből érezhetjük ki. Anyagát különben az emberiség történetének példáiból meríti; ezerevek államférfiai gyakorlati meglátással, mintegy a mi mai napjainkkal beszélgetve, kerülnek elénk. Kornis különben is, általában véve, inkább a történelmi életet választotta mindig lélek-

tani megfigyelés-területéül, kevésbbé a természettudományos ízű kísérletezést. Történetírói gyakorlottsággal emeli ki tehát alakjait a rég- és közelmúlt életből. Az egyes lelki sajátságok problémáinak tárgyalásakor hirtelen új és új belső rejtekében megelevenítve látjuk meg művében ugyanazon történeti egyéniséget, s végül egész belsejét, mozgó-vívódó lelki vonásaival.

Érthető, hogy kerüli napjaink magyar államférfi-egyénségeinek bevonását megfigyelésének körébe. Tisza Istvánnal végződik a magyar politikus-példák sora. Az idegen példák között azonban bőven felvonulnak a ma szereplő világnevek is. Sokan, akik a művet elolvassák, mélyebb értelemben vett politikai hasznót is meríthetnek ez egyéniségeknek belső megismeréséből. Az európaiakon kívül nemcsak az amerikai politikusok sorát vonultatja fel, hanem India, Kína, Japán vezető-egyénségeit is; a politikában rejltő «általános emberi», számunkra idegenszerű, távoli élet hátterével, ezzel még erősebben dramatizálódik.

Módszere leíró, megállapító, a lelki jelenségeket átértető. Az első kötet az államférfi étoszáról szól: a hivatástudat központi jelentőségéről, világontúlra törő értelméről, — vagy hiányáról; vagy pedig magasröptűségében is gyöngeségéről; vagy önmagával szemben pesszimizsztikusan, hivatásában nem bízva, mégis öntudatlan rendíthetetlen erejéről (Deák Ferenc). — Így, minden oldalról megforgatva, érzeteti át velünk a politikai eszménytudat lelki szerepét is; a politikai «tárgyszerelem» sokféle értelemben vett boldogság és holdogtalanság momentu-

mait; az akarakterő változó fajait, a felelősségérzet, az államférfiúi sugalmazó erő, az emberismeret és a valóságérzék jellemzőbb típusait. A második kötet lapjain aztán funkcionálni kezd előttünk a politikai lélek, amelynek eddig speciálisan politikai szellemi jegyeit ismertük meg. Az objektív és szubjektív, a konkrét és absztrakt gondolkodótípus; az értelem, ítélet, intuíció, fantázia sokszorosan bonyolult, sokféleképp színezett szerepe játszódik le előttünk. Külön — és napjainkra sajátos érdekességgel — a tudománynak, szaktudásnak szerepe a politikában és a politikába keveredett tudósnak helyzete abban. — Majd ismét más a kép, más belső viaskodás: az érzelem a politikában: hiúság, népszerűség, becsvágy, hatalomvágy, irigység, féltékenység. Optimizmus és pesszimizmus: az államférfi tragikum, sikeres élet végén is a boldogtalanságnak, kielégületlenségnek lehangoztása. Az akarat természetrajza: elvszerűség és opportunizmus, elvek és pártok; idekapcsolódik a vezető európai nemzetek politikai jellemének finomtollú rajza, s a magyaré is, eléggé keserű alaphanggal. Az utolsó nagyobb fejezet pedig az egyes társadalmi osztályok (arisztokrata, gentry, plutokrata, polgár, kisgazda, munkás) politikai lelki típusait jellemzi.

Szinte lelki természetrajzot ír le. Az irracionális, a kifejezhetlen, az egyénnek ésszel meg nem ragadható sajátos volta, az adott helyzetnek történeti sajátossága, amely szintén soha meg nem ismétlődő, soha ki nem számítható: ez a műnek tulajdonképpeni alaptétele, minden vonatkozásban újra és újra felcsendülő alaphangja. Minthogy nem akar hasznos, gyakorlati útmutató lenni, tételes szabályokat adni, épp ezért válik gyakorlati hasznúvá az olvasó számára. Az egész életet adja, folytonos külső-belső mozgásában, kiábrándít a hitből, hogy

valami más rejtett útja is van a politikai nagyságnak, mint maga az eleven, erőteljesen kibontakozott emberi egyéniség.

Kornis átérzi a politikum emberében rejlő általános emberi tragikumot. Meglátja a hihetetlen ellentéteket, amelyek minden nagy államférfiú belsőjében állandó küzdelmet folytattak egymással. Az Ég s a Föld egyszerre, a halhatatlanok országában járás és a sietve, önáltatóan takart gyengesség. A sikeres élet boldogtalansága: mert hiszen maga a küzdelem a politikusiélet elérhető legfőbb gyönyörűsége, ha megsűnik, alig marad más hátra, mint keserű zúgolódás azok ellen, akik tovább is küzdhetnek. — Érinti s kifejti e tragikumot; de, időnkint úgy tűnhetik fel, a természetrajz-szerű leírás túlhamar megoldja azt. Hogy úgy fejezzük ki magunkat: valami brutálisabb, engesztelhetlenebb problémaalakítás után kívánczoznánk. Talán a hivatástudat, eszménytudat, s a politikai erosz együttes megragadásából kiindulva s nagy és kicsiny tragikumait az egyéniség sajátosságai szerint bemutatva?

Ez azonban szükségképpen valamely egyoldalúbb szempont erőltetését vonná maga után; és a szerző mindent átfogó tudós egyénisége idegenkedik ettől. A leíróan szemlélődő megoldás elénk adja az egész életanyagot. Ha talán valaki, olvasóink közül, átéli a politikus belső vívódásait, Kornis művében mindig megtalálja a lapokat, amelyeknek sötét értelmét, lehetőségeit csak most ismeri meg igazán. S amidőn a legsúlyosabb konfliktusokat egy tudós író fölényes biztonságu, tárgyi kifejezéseiben látja viszont, bekövetkezik a feloldó, kiegyenlítő érzés, amit belső lelki dolgok objektív kifejezése mindig meghoz számunkra. Úgy a politikusra, mint a politika közönségére a zavaros szenvedélyeket mérseklő, nemesítő hatású lesz Kornis művének olvasása. *Hajnal István.*

Mitrovich Gyula : A neveléstudomány alapvonalai. Csáthy Ferenc R. T. Egyetemi Könyvkereskedés. Debrecen—Budapest. 1933. 340 l.

A nevelés : művészet ; egyéni munka, mely egyének heterogén sokaságán kipróbálva nyeri létjogosultságának kisebb-nagyobb hitelét. Abban pedig egyedüli, hogy hivatása a leg-határtalanabb. A nevelés művésze a legnagyobb közösségért munkálkodik s még korántsem végezte el feladatát, ha csak önmagából merít, bármilyen dús szellem is. Minden kor emberét, lelkeségét ismernie kell, különben nem gyümölcsözteszheti az eddigi eredményeket s nem egyengeti eléggé a jövő útjait sem.

Mitrovich Gyula könyvéből e sokoldalú hivatás lelke sugárzik. Talán azért is, mert esztétikus és pedagógus műve. A lélektan segédtudománya a pedagógiának, esztétikának : *Mitrovich Gyula* a közös találkozási helyen ébredt arra a gondolatra, hogy munkásságának határait tágítania kell. Erdemes gondolat volt, s megvalósítása nemcsak meglepetést, de önzetlen örömet is kelt. Könyvét így kettős szellem tartja egyensúlyban. Az elszigetelt pedagógus ösztönszerűen inkább az «etika», az esztétikus a «szép» felé hajlik : e két életszemlélet bölcs, derűs harmóniába olvad *Mitrovich Gyula*-ban s az ő reális-ideális embertípusában, melyet hatalmas művében mintaképnek rekonstruál.

Négy hatalmas részre oszlik a könyv s rengeteg fejezetre. Az első rész az alapvető szempontokat ismerteti (ember, tiszta humánitás, erkölcsiség, vallás, művészet, jellem, nevelés, neveléstudomány, segédtudományaival, anyagának rendszerezésével), a többi három az értelem, az érzelmi élet és az akarat nevelésével foglalkozik. *Mitrovich Gyula* egész könyvtárt olvasott e nagy munkához ; névmutatója nem dísznek alkalmazott függelék : a fel-

dolgozott rengeteg anyag komoly ismeretére vall művének minden szakasza. Nehéz feladat volt az övé : eredetinek lenni s egy percre sem szabadnosnak ; feltárni a maga önálló pedagógiai hitvallását, de folyvást összhangba hozni ezt a sajátos nevelési módot magának a nevelésnek történetével, leszűrt igazságaival s rá-rávilágítani a még vitás kérdésekre. A nevelés az élet tenger jelenségével függ össze, mindazzal, ami az «ember» fejlődésében számottevő. Élvezet megfigyelni, mily gazdagon, maradéktalanul, mindig jelentőségük arányában jutnak szóhoz e tényezők *Mitrovich Gyula* művében. A szerző lépésről-lépésre, hibátlan logikával halad előre, a fejezetek állandóan átragyognak egymásra s lényegük e kölcsönhatásban teljesedik ki. Értelem, érzés, akarat nevelése így válik egymásmellérendeltségében is egyetlen egységgé : szétbontásuk csak arravaló, hogy szerves összefüggésük annál inkább megvilágosodjék.

Mitrovich Gyula a részek arányában, a végső kompozícióban egyformán jeles munkát végzett. Nincs benne szemernyi pedantéria, nagyképűség sem, a legkomplikáltabb tényeket is a kifejezés tökéletes egyszerűségével, egyben tudományos előkelőségével közli. Az olvasó — bármely átlagműveltségű ember is — egyszerűen otthon érzi magát egy olyan területen, melyen eddig idegennek, képzettségére alkalmatlannak hitte magát. *Mitrovich Gyula* könyve több a népszerűsítő műveknél : egyéni világnézete, tudományos és gyakorlati szempontjai vannak ; elmélet és alkalmazás embere harmónizál benne, a szép és a jó kultuszán keresztül. Ez nem évek munkája, hanem évtizedeké ; rendkívüli sok megfigyelésnek köszönhető, kutatásnak könyvekben és emberi lelkekben, s veleszületett pedagógiai, esztétikai érzéknek is.

Ki volt Anonymus ?

Ki ne ismerné Ligeti Miklós *Anonymus*-szobrát a Városligetben ; a mély hallgatásba burkolódzó, személytelen középkori történetíró szép, megkapó ábrázolását? Ha elnézzük ezt az emlékművet, szinte bántónak érzünk minden vizsgálódást, amely kilétét akarja felderíteni, és mégis ez a titokzatosság, ismeretlenség az, ami tudósainkat a rejtély megoldására ösztönzi.

Anonymus Gesta Hungarorum-ának megjelenése óta eltelt közel két évszázad alatt a tudósok egész serege szentelt hosszabb-rövidebb tanulmányt e fontos forrásunknak. E vita hol hevesebben, hol el-ellanyhulva állandóan folyt s e közben a *Gesta* úgyszólván minden szavát megvitatták, nemcsak az arra illetékes magyar tudósok, de jóakarát hiányával és nem minden elfogultságtól mentesen a külföldiek is.

Nem lehet feladatunk ezen a helyen sem maga a *Gesta Hungarorum*, sem a szerzője körül lefolyt vita még csak rövid ismertetése sem. Meg kell elégednünk annak a ténynek pusztán megállapításával, hogy helyes kritikával olvasva történetünk legelső századainak legbecsesebb forrása, amely minden eddigi ismeretünk támogatása szerint a XII. század közepén keletkezett.

A keletkezés időpontja körül folyó vitának illetően befejezése *Jakubovich Emil* érdeme, aki alapos történeti, írástörténeti és nyelvtörténeti felkészültséggel nemcsak a már említett időpontban a munka keletkezésének korát állapította meg, de néhai Béla királyunknak a köztudatban *Anonymus* néven ismeretes jegyzőjét személy szerint is felismerte.

Nem tudjuk itt részletesen ismertetni a legkülönbözőbb természetű adatoknak azt a pontos és logikus felépítését, amelyeknek alapján *Anonymus* *Jakubovich* II. Béla király

kancellárjában, Péter prépostban találta meg, de eredményeit röviden mégis össze kell hogy foglaljuk.

Jakubovich legelőször is minden kétséget kizáróan megállapította azt, hogy a *Gesta Hungarorum* első szava a «P dictus» nem «Praedictus»-nak (előbb nevezettnek) a rövidítése, amint azt a századforduló felfogása vélte, hanem «P dictus», azaz «P-nek nevezett». Ha nem is tekintjük azokat az adatokat, melyekkel ezt a megállapítását *Jakubovich* alátámasztotta, a szerénységnek a fogalmazásban való illetően megnyilvánulása rendkívül jellemző a középkorra. Csak azon csodálkozhatunk, hogy ez eddig az *Anonymus*-kutatók figyelmét elkerülte.

Legfontosabb bizonyítékokat a keletkezés idejének meghatározására a nyelvtörténész *Jakubovich* szolgáltatta ; a magyar szavak helyesírása alapján tudta a *Gesta Hungarorum* P-nek nevezett mesterét II. Béla király okleveleit szerkesztő — az oklevelekben a *Gesta*-val megegyező ortográfiát használó — Péter préposttal azonosítani. A nyelvészeti adatokat történeti adatok is támogatják s azonkívül a XII. század első feléből egyébként is ismeretes francia összeköttetések lehetővé teszik azt a feltevést, hogy II. Béla jegyzője Franciaországban tanult s ez magyarázza meg a Németországban és Ausztriában szokásos száraz évkönyvek helyett az első magyar összefüggő forrásnak az akkor Franciaországban divatos elbeszélő *Gesta* formáját.

Jakubovich említett pompás tanulmánya már 1925-ben megjelent s azóta érdemleges ellenvetés nélkül történelemszink nagyrésze el is fogadta megállapításait. Mire volt akkor felvetni a kérdést : Ki volt *Anonymus*?

Komoly történeti munkában, a *Bécsi Magyar Történelmi Intézet Évkönyvének* nemrégiben megjelent II. kötetében egy fiatal német tudós, Heilig Konrád foglalkozik igen kimerítően a *Gesta Hun-*

garorum-mal és annak szerzőjével. A latin szavak és kifejezésmódok stíluskritikai összehasonlítását meglepő alaposággal végezte el Heilig, de ha tudjuk azt, hogy a XII. századból még igen kevés a fennmaradt okleveleink száma és ezeket az okleveleket szerkesztők igen szigorúan ragaszkodtak a meglévő formalizmusokhoz, nem tudunk úgy elragadtatva lenni az elért eredménytől, mint a szerző maga.

A latin szöveg stíluskritikája a szerző szerint azt mutatja, hogy 1156 körül kellett keletkeznie a *Gesta*-nak, mert az e korból való oklevelek kifejezései fordulnak benne leggyakrabban elő. Ezeket az okleveleket azonban az akkor uralkodó II. Géza király jegyzője fogalmazta, bizonyos Barnabás nevezetű. Heilig ezekután magyarázatot keres arra, hogy miért kezdődik hát a *Gesta B.*-nek nevezett mester helyett P.-nek nevezett mesterrel. Tudvalevő, hogy a fontosabb kezdőbetűket, különösen pedig valamely munka első betűjét a középkori írástudók igen szépen rajzolták, díszítették, s ezeket az iniciálékat rendszerint csak utólag rajzolták bele a szövegbe. Heilig úgy látja, hogy a kihagyott helyre csak tévedésből került utólag P. a tulajdonképpen tervezett B. betű helyett. Ha valaki a kézirat könnyen hozzáférhető mását szemügyre veszi, láthatja, azt, hogy a Heilig által feltételezett B betű csak nagyon szűken és a díszes kiállítású kézirat egyéb helyeivel ellentétben, csak minden díszítés nélkül fért volna el a kihagyott helyen.

De még kevésbé látszik ez a hipotézis komolynak akkor, ha arra keressünk magyarázatot, ha Géza király Barnabás nevű jegyzője volt a sokat vitatott Anonymus, miért nevezi magát «néhai boldog emlékezetű Béla király jegyzőjének».

Heilignek az a magyarázata, hogy Barnabás már II. Béla alatt is működött, semmit sem bizonyít; vagy elképzelhető, hogy az élő uralkodó hiva-

talban levő kancellárja magát ne az akkor uralkodó király, hanem az előde jegyzőjének mondja? Ezekután csak azt kell még megjegyeznünk, hogy a magyar szavak írását teljesen figyelmen kívül hagyja s így egyáltalán nem tudja cáfolni Jakubovichnak talán erősebb érvét. Hiába állítja tehát a magyar történet iránt ilyen nagy érdeklődést mutató német tudósunk saját feltevéséről, hogy az «természet-tudományi exakt módszeres» kutatás eredménye, ezt nemcsak a hivatásos történészek, de a nagyközönség sem tudja elhinni neki.

Mindenesetre hálával tartozunk, amiért nem hagyja feledésbe merülni Anonymus személyét és a *Gesta Hungarorum*-mal kapcsolatban néhány percre újra felidézte ezeréves történetünk dicső emlékét. *H. Pálffy Ilona.*

Erdélyi Tudományos Füzetek. Szerkeszti: *György Lajos dr.* Kiadja az Erdélyi Múzeum Egyesület. Cluj-Kolozsvár. 1931—32. 38—52. füzet.

Erdély magyar tudományos élete az imperiumváltozás óta majdnem kizárólag az *Erdélyi Múzeum Egyesület* körében folyik le. Bár az Erdélyi Múzeum gyűjteményeinek jogállása még mindig tisztázatlan, magában a Múzeum Egyesületben komoly tudományos élet folyik. Itt fejtik ki működésüket az Erdélyben maradt tudománnyal foglalkozó magyarok s a különböző szakosztályok egyre fokozottabb tevékenységű életet élnek. Az egyesület pár évvel ezelőtt újra megindította nagymúltú folyóiratát, az *Erdélyi Múzeumot*, melynek komoly hasábjain az erdélyi tudósokon kívül szóhoz jutnak erdélyi tárgyakkal foglalkozó magyarországi tudósok is. Míg a természettudományi és orvostudományi szakosztály élete inkább az osztálygyűléseken és az évi nagy magyar társadalmi eseményt jelentő vándorgyűléseken folyik le, addig a humanista tárgyakkal foglalkozók inkább a folyó-

irat hasábján jutnak nyilvánossághoz. A folyóirat jelentősebb cikkei különnyomat formájában is napvilágot látnak s ezek gyűjteménye az *Erdélyi Tudományos Füzetek* sorozata, melyet a folyóiratot is szerkesztő György Lajos szerkeszt. Ha végigtekintünk a sorozat legújabban megjelent füzetein, érdekes képet nyerhetünk egyrészt az erdélyi tudományos élet intenzitásáról, másrészt arról, hogy milyen témák foglalkoztatják elsősorban az erdélyi nagyközönséget is. Hisz a külön füzetekben elsősorban azok a dolgozatok jelennek meg, amelyek szélesebb körű érdeklődésre számíthatnak.

Igen becses munkát végez évről-évre *Ferenczi Miklós* az erdélyi magyar irodalom könyvészetének összeállításával. A közelmúltban két füzetben számolt be az 1930. és 1931. év könyvterméséről. Hasonló munka nálunk is elkelne. Időszerű nemzetpolitikai kérdéssel két füzet foglalkozott: *Balogh Arthur* vizsgálta a székely vallási és iskolai önkormányzat kérdését és *Oberding József György* ismertette azokat a törekvéseket, amelyek a román törvényhozásban a mezőgazdasági hitelkérdés rendezésére irányultak. A filozófiát *Varga Béla* kitűnő tanulmánya képviseli az individualitás kérdéséről. Az erdélyi történelemnek több füzet van szentelve. *Asztalos Miklós* új elméletet nyújt a székelyek őstörténetéről, *Kemény Katalin* részletesen ismerteti az erdélyi emlékirókat, *Balogh Jolán* pedig a gyulafehérvári olasz freskókról számol be. A történet és irodalomtörténet határán mozognak *Kristóf György* és *Hofbauer László* tanulmányai. Kristóf egy-egy füzete Eötvös József erdélyi utazásáról, valamint Kazinczi és Erdély viszonyáról számol be; Hofbauer pedig az *Erdélyi Híradó* történetét állítja össze. Tisztán irodalomtörténeti tárgyakat dolgozott fel *György Lajos* és *Dömötör Sándor*, előbbi Eulenspiegel magyar nyomait, utóbbi Vida György facetait

vette vizsgálat alá. Dömötör másik füzetében, melyben a cigányok templomával foglalkozik, néprajzi természetű.

Valamennyi füzet értékes közleményt tartalmaz s érdekes betekintést enged az erdélyi tudományos élet probléma-világába. Áruk alig néhány fillér. Igazán megérdemelnék, hogy minél többet olvassanak el belőlük itt, a csonkaországban is.

A. M.

Német Philológiai Dolgozatok. XLV—LI.

A magyar-német szellemi érintkezések feltárása a hazai germanisztika elsőrendű feladata és kevés tudományág van Magyarországon, amely hivatásának ennyire meg is felel. Ezt a célt szolgálja az a nagyrészt doktori értekezésekből álló sorozat, amely Német Philológiai Dolgozatok címen Petz Gedeon, Bleyer Jakab és Schmidt Henrik szerkesztésében jelenik meg s immár átlépte a félszázados jubileáris számot. A címjegyzéket áttekintve sokoldalúan bontakoznak ki a lehetőségek, amelyek a magyar-német szellemi kapcsolatok kutatója számára nyitva állanak: a magyarországi német irodalom, a hazai német nyelvjárások, sajtó, színeszet története, német írók magyar és magyar írók német kapcsolatai. Az egyes füzetek némelyike önmagában jelentéktelen részletmunka volna, de így, beleállítva a céltudatos kutatás szolgálatába, egy kő a nagy építményhez. Az egyik folytatja a másik munkáját, az egyik részlet a másikhoz kapcsolódik. Kicsinységünkben és esettségünkben nem mondhatunk le szellemi energiánknak és termelésünknek egy szemcséjéről sem, még arról sem, amit egy doktori értekezés képvisel. A Német Philológiai Dolgozatok céltudatossága példát ad az erők összefogására.

Az utolsó hat füzet kicsinyben ízeletet ad az egész sorozat sokoldalúságáról. Osztern Rózsa (XLV.) a zsidó újságírók szerepét ismerteti a hazai

németnyelvű sajtóban a Pester Lloyd megalapításáig (1854). Ez szinte előjátéka a zsidóság magyar irodalmi térfoglalásának. A hazai zsidóság II. József intézkedései óta a németnyelvűségre tért át. Mihelyt a II. József alkotta tanításügyi intézkedések szerint nevelt zsidó generáció felnőtt, az 1810 és 1820 közötti években, a zsidók a nyilvános szereplés terére léptek és bámulatossággal özönlöttek el a magyarországi német sajtót. 1819-ben hárman működnek a pesti német sajtóban, 1848-ban huszonhárman. Kilencc olyan hazai német folyóirat és hírlap van ebben az időben, amelynek zsidó az alapítója, szerkesztője s túlnyomó részben a munkatársai is; részben zsidó vezetés alatt állott s nagyrészt zsidó munkatárssal dolgozott három; keresztény vezetés alatt zsidó munkatársakkal dolgozott öt; zsidómentesek csupán a *Vereinigte Ofner und Pester Zeitung*, a *Pester Zeitung*, a *Gemeinnützige Blätter* és a *Vierteljahrsschrift von und für Ungarn* voltak. A zsidó írók és ujságírók életében magyarországi szereplésük nagyrészt csak epizód. Hiába írja Einhorn Ignác az *Ungarischer Israelit* megszűntekor (1848): «Der ungarische Jude hört auf in diesen bewegten Zeiten sich als Jude zu fühlen, er ist in Zeiten der Gefahr Ungar mit Leib und Seele», — a zsidó írók, mihelyt lehetett, külföldön kerestek nagyobb érvényesülési lehetőségeket, így Saphir Móric Gottlieb, Beck Károly és Vilmos, Hugó Károly. Sokat tettek a magyarság külföldi megismertetéséért, bár ők a hibásak abban a hamis képben, melyet a külföldi közvéleményből nem lehet kitörülni. A magyar lélek mélyére nem hatoltak, a magyarság számukra az akkor divatos és romantikus exotikum: csikós, pusztá, cigány és paprika.

Osztern Rózsa dolgozatának bizonyos szempontból folytatása Fürst Ilona munkája. (L. Dóczi Lajos, mint

német író. Egy zsidó írói nemzedék típusa.) Dóczi az előző nemzedéknek a magyarsággal rokonszenvező, de német zsidó íróival szemben már a teljes kétnyelvűség fokán áll. Drámáit magyarul és németül írja, két nyelven kerülnek színpadra; munkásságának legértékesebb része egyrészt a magyar irodalom értékeinek németnyelvű tolmácsolása, másrészt német költői remekek magyar fordítása; csúcsa az *Ember Tragédiája* németül s a *Faust* magyarul. Magasívelésű karrierje típusa az asszimilált magyar zsidó pályájának a liberalizmus korában. Id. Andrássy Gyula gróf bizalmasa — mint Kossuthé Helfy Ignác és Schwarz Vilmos, Deák Ferencé Kónyi Manó és Falk Miksa, Rudolf trónörökösé Futaky Gyula — s az ő segítségével jut el magas méltóságáig, a külügyi sajtófőnökségig; magyar névvel, magyar báróként és keresztény hitre térve hal meg. A realizmus korában konzervatív beállítottságánál fogva romantikus, lelkiileg minden sikere ellenére sem szabadul a «Minderwertigkeitsgefühl»-ből fakadó öniróniától, ami talán zsidó származásának velejárója.

Szemző Piroska (XLVII.) német írók pesti kiadóiról közöl érdekes adalékokat (1812—1878). A magyar és német szellemi élet közötti kapcsolat a XIX. század elején a magyarországi német folyóiratok és zsebkönyvek megindulásával óriási élénkülést mutat; ezek igyekeznek a magyar nemzetet és szellemi termésének legjavát a külfölddel megismertetni, de másfelől a német irodalmat is közvetítik a magyar közönséghez. Dolgozó társaik közé tartoznak J. N. Vogl, J. G. Seidl, Grillparzer, Stifter is. A német írókat magyar kiadókhoz először a magyarországi enyhébb cenzúra hozza. Különösen Hartleben Konrad Adolf és Heckenast Gusztáv tűnnek ki, mint német írók magyarországi kiadói; kiadásaikat szép és szolid kiállításukkal kelendőkke is tudták tenni. Őket

választják kiadójukul többek között Hammer-Purgstall, Brentano, Feuchtersleben, Lewitschnigg, sőt Stifter, Hebbel és Rosegger is. A könyv függeléke az egyes íróknak pesti kiadóikhoz intézett kiadatlan leveleit közli.

Kardos Emilia (LI.), a pécsi német sajtó és színészet történetét ismerteti nagy levéltári apparátussal, amely egy kissé meg is terheli és színtelenné teszi előadását. Nagy érdeme, hogy kiterjeszkedik a magyar sajtóval és színesszettel való kapcsolatokra és a közönségre is, amelyről színésztörténeti írók gyakran olyan szívesen megfélemlenek. Ezzel aztán előadásuk légűres térbe jut, hisz a közönség a színház létfeltétele, levegője. Megállapítja Pécsre nézve is, hogy a német színház közönségét a magyar úrikorok adták, bár nem tud arról, hogy ez mindenütt így volt. A hazai német színtársulatok csaknem kizárólag magyaroknak játszottak s ez teszi őket éppen számunkra jelentőssé.

Végül Monsberger Ulrik (XLVI.) a hazai német naptáirodalom történetét vázolja 1821-ig, Erdődi József (XLVIII.) a finnugor és indogermán népek legrégebb érintkezésének néhány bizonyítékát sorakoztatja fel, az őshazára vetítve vissza a magyar-német szellemi kapcsolatokat. Jenőfi Éva (XLIX.) a szegedi német telepesek és céheik történetéhez közöl adatokat s röviden, mint a szegedi német céhek kulturális hatását, a szegedi német színház történetét is tárgyalja. Schilling Rogér hatalmas apparátussal, a legmodernebb kutatási módszerrel kimerítően foglalja össze Dunakömlőd és Németkér telepítés-, népiség- és nyelvtörténetét. (LII.)

A dolgozatsorozat jelentőségét emeli az a Németországzerzte erősödő érdeklődés, amely az «Auslanddeutschtum», a német határokon kívül élő németiség iránt megnyilvánul. Nekünk kell ezekkel a kérdésekkel foglalkoznunk, mert mi magyar szemmel s a

magyar viszonyok ismeretével nyúlunk hozzájuk s igazabb képet tudunk adni, mint az, aki kívülről közelíti meg őket.

Pukánszky Kádár Jolán.

Szent István Könyvek. A tudomány népszerűsítésének szolgálatába állított *Szent István Könyvek* immár száz kötetet meghaladó kitűnő sorozata újabb *hat* értékes művel gyarapodott. Nemrég jelent meg Auguste Diès élvezetesen megírt *Platon*-ismertetése, mely nemcsak a nagy görög filozófus emberi és szellemi arcképét rajzolja meg eleven tollal, hanem színes kor-képet is fest az akkori antik világról. — P. Takács Ince a keresztény üldözések történetét írta meg *Nérótól Diokléciánig* címen. A történetíró tárgyilagosságával és pontos adatszerűséggel ismerteti e véres korszak szörnyűségeit és az első keresztények csodálatraméltó heroizmusát. — Stuhlmann Patrik dr. pompás és alapos pszichológiai munkát írt *Az ifjúkor lélektana* (Scientia amabilis) címen. Az emberi élet e nagyjelentőségű fejezete, bonyolult kérdéseivel, kényes és nagy körültekintést követelő jelenségeivel csak a legutolsó évtizedekben lett komoly, tudományos vizsgálódások tárgya. E könyv megjelenéséig hiányzott a magyar szakirodalomban megfelelő, az ellentétes nézeteket kiegyensúlyozó jeles összefoglalás e téren. — Pitroff Pál dr. *A szépirodalom esztétikájá*-nak rendszerébe vezeti be a kötet olvasóját. Ezt a rendszert a legújabb irodalomtudományi és esztétikai eredmények ügyes felhasználásával építi ki a jeles szerző. — K. Török Mihály Miklós a magyar kultúrtörténelem számára nyújt értékes adalékot *A magyar egyházpolitikai harc története* c. művével. — Schütz Antal az alkalmazott etikát szolgálja hasznosan, tanító erővel *A házasság* összefoglaló címen közreadott tíz előadásában. (—é—)

Woyciehowsky József: Sipos Pál élete és matematikai munkássága. (Bpest, 1932. Athenaeum.)

Főlemelő tanulással szolgál ez a bámulatatos szorgalommal megírt füzet: a régi nagy magyar matematikusok sora nincs lezárva azokkal, akiknek neve átment a köztudatba. Lehangelő tanulás is járul ehhez: a tehetség, a tudás, nálunk sem az egyének, sem a nemzetnek nem hoz annyi gyümölcsöt, amennyit ígér, amennyit joggal várni lehet tőle. Sipos Pálról alig tudott valamit a magyar tudománytörténelem, most Woyciehowsky József kideríti, hogy korának európai viszonylatban legkitűnőbb matematikusai közé tartozott, akit az elipsziszről írt tanulmányáért 1795-ben a berlini akadémia aranyéremmel tüntetett ki, olyan eredményért fejezve ki ötven arannyal tetézt elismerését, amelyhez hasonlóért a francia akadémia csupán száz év múltán adott jutalmat. Harminchat éves korára jutott ide Sipos, — eddig emelkedő az életpálya íve. Enyedi deákévek után a Telekiek támogatásával tett külföldi utak következtek. Majd a kis szászvárosi iskola rektora lesz. (Mondjuk-e magyar sorsnak, hogy ez a szászvárosi iskola pár évvel azelőtt szűnt meg, hogy volt rektora elfoglalja helyét az ismert halhatatlanok sorában?) Innen elhívják Sárospatakra, de a magyar sorsot már nem kerülheti ki. Mélyülés helyett szélesedik munkássága, filozófussá, versíróvá, szónokká kell lennie a környezet parancsára. Összesen húsz évig sem foglalkozott tanítással, mikor — megint régi magyar szokás szerint — 50 éves korában tordosi lelkésznek megy. És másokat segített, mecenáskodott, ahelyett, hogy tudományos céljaiért önző lett volna. Ötvenhat évvel sírba száll. Ne sajnáljunk egy könnyet Sipos Páltól, aki nek sorsa annyi magyar nagyotakárnak tükre és mondjunk szívesen

köszönetet Woyciehowsky Józsefnek, aki tudománytörténelmünk e nagy-jelentőségű alakját tudományos alapossággal és lelkesedéssel fedezte fel a gyorsan felejtő utókor számára.

Török Pál.

Rapaies Raymund: A magyarság virágai. Nagy 8°; 4 színes műmelléklettel, 14 táblával és 125 szövegrajzzal; 1—423 old. (Természettudományi Könyvkiadóvállalat XX. ciklusának I. kötete) Budapest, 1932.

Ezzel az új könyvvel valahogy úgy vagyunk, mintha már régi ismerősünk volna. És egészen bizonyos, hogy a könyvesbolt kirakatának üvegtáblája mögül azzal a meghitt mosollyal üdvözli a rátekintőt, aminővel a régi, jó-ismerőst szokás.

A magyarázat egyszerű. A könyv a legkedvesebb, terhünkre sohasem váló, önzetlen barátunkról, a virágokról szól. S még hozzá: a magyarság virágairól. És bizonyosan a bennünket sanyargató tél hidege is fokozza velük való újabb találkozás meghitt melegségének vágyát. A virág az enyhe évszakok napsugarát juttatja eszünkbe; sőt ennek jelenlétét talán még a téli zimankó idején is el tudja velünk képzelteni.

A szerző neve is ismerős. Nemcsak szaklapok foliánsokká fejlődő köteteiben, hanem népszerűsítő folyóiratok és napilapok hasábjain is sűrűn találkozunk vele. Tudjuk, hogy mondani-valója mindig érdekes, előadásmódja pedig lebilincselő.

Ismeretes: a jól megválasztott könyvtéma már magában is félsiker. S hozzágondoljuk: könnyű dolga van a szerzőnek, mert hálás a virágokról írni, sőt úgy is írni, hogy a könyvnek sok olvasója legyen. Kellenek-e csalogatóbb fejezetcímek, mint: kökörösín, rózsa, gyöngyvirág, nárcisz, tulipán, rozmaryn, krizantémum, muskátli?

De kezdjük csak az olvasáshoz! A könnyen megírható virágos könyv

föltevéséből csakhamar kiábrándulunk. Azt, amit Rapaics ebben a könyvében megírt, bizony nem volt könnyű megírni. Mert a könyv tartalmának csak egy része növénytudomány, de talán ugyanannyi, vagy még nagyobb része nyelvészet, történelem, esztétika. Mindezek szervesen összefüggő egészzé fonódnak össze a szerző művében.

A szerző otthonossága különösen a kolostorkertek, régi vár- és díszkertek virágai és herbái közt szembetűnő. S jóllehet az idevágó s különösen a XIV—XVI. századra vonatkozó följegyzések külföldi kertekről szólnak, ezek részletes ismertetése mégis megokolt, mert — mint egyes utalásokból nyilvánvaló — a hazánk földjén levő ilyen kertek is egészen hasonlók voltak. Ezek, írja szerzőnk, «mindenesetre olyanfélék lehetnek, mint amilyenek Albertus Magnus leírásából a nyugati várkerteket megismertük».

És ha itt megnyugszunk az analógiákban, még inkább megnyugodnánk ott, ahol az írott források, vagy egyéb történelmi bizonyítékok száma még jobban elapad. Közismert dolog, hogy a levediai, s általában pogánykorbéli magyarságra vonatkozó adatoknak mennyire szűkében vagyunk. Nem is várjuk tehát, hogy őseink növény- virágkultuszának bizonyítása nagy adattömeggel történjék. Velünk szemben azonban a szerzőt csak nagy, és sok oldalról ellenőrzött adathalmaz elégíti ki. Minthogy pedig pogány őseink hagyatéka ebben a tekintetben hiányos, Rapaics — több helyütt elszórt megjegyzései szerint — alig-alig hajlandó az ősmagyar virágkultusz tényét elismerni. Úgy látjuk azonban, hogy az írott bizonyítékokhoz ebben az esetben túlzottan ragaszkodó szerző is más képet nyert volna erről a kérdéstről, ha csak egyszer is összesítette volna az idevágó adatokat. A kökörcsín és gyopár ősmagyar szavakon kívül ugyanis a többit csak a sorok garmadájaiban itt-ott elpottyantva

találjuk; jelentőségük így nem is tűnhetik szembe.

Teljes elismerésünk illetheti a szerzőt, kivált a gyopár, istenfája, viola, gladiolusz nevek értelmezése körül évszázadok folyamán fölgyülemlett zavarosság eloszlatásáért. A kökörcsínkérdésben is sokat tisztázott a szerző. Ezekon kívül a rózsáról, gyöngyvirágról, rozmaringról szóló fejezetek, valamint az igazi sárgaliliomot tárgyalt részlet a legsikerültebbek.

A szerzővel együtt őszintén sajnálhatjuk, hogy a mai viszonyok Erdély nagy könyvtárainak, s az erdélyi családok levelesládáinak átkutatását jórészt lehetetlenné tették. Pedig nyilván nem egy kérdés juthatna úgy teljes megvilágosításhoz. A szerző több ízben is érinti, hogy Erdély virágkultusza nem mindig jár egy csapáson az anyaországgal. Hogy csak egy példát említsünk: Erdélyben soha senki sem hívja másképp az orgonavirágot, mint borostyánnak.

Mindent összefoglalva elmondhatjuk, hogy Rapaics igen jól oldotta meg föladatát s a Természettudományi Társulat legújabb, valóságos díszmű hatását keltő kiadványa méltán igényelheti nemcsak a Társulat tagjainak, hanem a kívül állók fölkaroló érdeklődését is.

Gaál István,

Méhes Gyula: Kémiai kíséretek.

A szerző kiadása. 1932. 226 lap.

Az első pillanatban, talán kissé furcsán hat, hogy a Napkelet olvasóit egy ifjúságnak szánt és kémiával foglalkozó könyvre figyelmeztetjük. Ez a furcsaság azonban rögtön eltűnik, ha meggondoljuk, hogy 1—2 évszázaddal ezelőtt pedagógiai módszertanra vonatkozó írások a legnagyobb figyelmet keltették és a tanult emberek, fényes szalonok megbeszéléseinek állandó tárgyai voltak. Comenius, Pestalozzi és hogy éppen csak említsük, Rousseau írásai lázba hozták a társadalmat

Azóta nagyot fordult a világ.

A pedagógiai munkák sorsát és útját manapság ritkán vagy talán sohasé kíséri megfelelő «előkészítés». Ezek megjelennek a legnemesebb elgondolásokból és a jobb jövő előkészítése érdekében. Rendesen tanférfiak írnak egymásnak. Ez annál feltűnőbb, minthogy talán egy kor se volt még soha, amely problémáinak megoldását oly mértékben várta volna az iskolától, mint ez a kor. Egyik oldalon a legnagyobb igénybevétel, a másikon a legteljesebb közönyösség.

Jelszavak röpködnek: egyszer a játszvatanulás, máskor az egyéni nevelés, természettudományi vagy történeti szempont a felfogás, latinos vagy nem latinos képzés, öntevékenységek, munkaiskola vadul kavargó viharában, csendben kiáll egy tudós és pedagógus, belenyúl nem tőzséri-bőségű zsebeibe és hosszú évek alatt gyűjtött tudását bölcs és egyszerű szavakban odateszi a magyar szülő és a magyar ifjúság elé. A régi idők nagy pedagógusainak gesztusa ez.

Mi van ebben a könyvben? Több száz egyszerű kísérlet, de úgy, hogy mindegyik lépcsőül szolgál a következőnek és úgy, hogy minden kísérlettel az anyag és az eszközismeret bővül és végül, ami a leglényegesebb, ami miatt ez a kis könyv a nagyközönség és a szülők belügyévé válik, megtanítja a gyermeket az önálló munkára és a saját munkagyönyörén keresztül

elvezeti a lelkeket a szemlélődés, az elmélyülés, a valódi tudás és az összefüggések megtalálásához. A sokat hánytorgatott *munkaiskola* van itt előttünk, amit pár fillér árán, egy kis kopott sarok asztal mellett minden gyerek könnyen végigcsinálhat. Ilyen könyv nincs külföldön se, nálunk se volt. A könyvet kézbe kell venni és olvasni. Minden útbaigazítás, minden tanulás soronkint következik. Az oxigén, a hidrogén s a többi elem tulajdonságai, a cserebomlás, kémiai egyenlet s ezer más, amit annyi fáradsággal és oly únott egykedvűséggel tanul a gyerek, itt szépen előtte van, de mint egy finom csomagolású skatulyából ő maga szedi elő és mindjobban gyönyörködik azokon a kincseken, amelyeket maga fedez fel. A *serdültebb* ifjúságnak szánt könyv ez, vagyis a középiskola 12—16 éves tanulóinak szól. De okulhat belőle bárki. Jól mondja róla *Pintér* Jenő tankerületi főigazgató: «a könyv a maga nemében hézagpótló», mert «sok igazuk van azoknak, akik azt tanítják, hogy az ifjúság önképzése csaknem oly fontos, mint iskolai tanulása». Kavargó, társadalmi és gazdasági átalakuló korunkban azok győznek, akik öntevékenységen nevelt világos célkitűzés mellett erős akaratval rendelkeznek. Ez a könyv arra nevel, azért közügye a magyar vezető társadalomnak.

Geszti Lajos.

Néhány héttel ezelőtt jelent meg Pauler Ákos egyetemi tanár «Bevezetés a filozófiába» c. alapvető nagy művének immár harmadik kiadása. E nagyjelentőségű esemény kapcsán legközelebbi rovatunk főcíkke, melyet Brandenstein Béla báró ír, ismertetni és méltatni fogja Pauler Ákos nagykoncepciójú filozófiai rendszerét.